

РЕСПУБЛИКА "ОИЛА" ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ

ОИЛАВИЙ БИЗНЕС – ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИ ВА ФАРОВОНЛИГИНИНГ ОМИЛИ

Илмий мақолалар тўплами

КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА МУАММОЛИ ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ

Д.М.Расулев – профессор, М.К.Хошимова - ТДИУ доценти

Бозор иқтисодиёти шароитида ривожланиш тенденцияси ва рентабеллиги юқори бўлган тадбиркорлик субъектлари бу кичик бизнес субъектлари ҳисобланади. Жаҳон молиявий-иқтисодий инкирозининг мамлакатимиз иқтисодиётига таъсирини юмшатиш ва унга қарши чоралар кўриш мақсадида давлатимизда “2009-2012 йилларга мўлжаллаб қабул қилинган инкирозга қарши чоралар Дастури” қабул қилинди ва у босқичма-босқич амалга оширилиб борилмоқда. Кичик бизнесни ривожлантиришнинг самарадорлиги ҳақида Ўзбекистон Президенти Ислам Каримов «... кичик бизнеснинг ихчам ва ҳаракатчанлиги, бозор конъюнктураси ўзгаришлари ва истеъмолчилар эҳтиёжларига нисбатан тез мослаша олиши уни жаҳон иқтисодий инкирози даврида янги иш ўринларини яратиш ва аҳоли даромадини ошириш борасида энг қулай ва мақбул воситага айлантиради»⁶, - деб кўрсатиб ўтди ва кичик бизнесни жадал суръатлар билан ривожлантириш заруратини устувор вазифа қилиб белгилаб берди.

Ҳукуматимиз кичик бизнес субъектларига солинадиган солиқ юқини йилдан-йилга камайтириб бормоқда. 2005 йилда ишлаб чиқариш соҳаси билан шуғулланувчи кичик бизнес субъектларининг ягона солиқ тўлови ставкаси 13 фоизни ташкил қилган бўлса, 2010 йилда 7 фоиз миқдорида белгиланган.

Давлат ва тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги иқтисодий муносабатлар пул-кредит сиёсати ва асосан солиқ тизими орқали амалга оширилади. Шу сабабли бозор ислохотларини чуқурлаштириш, иқтисодиётни либераллаштириш ва бозор механизми асосида кичик бизнес субъектларини ривожлантириш борасида Президентимизнинг қатор Фармон ва Қарорлари қабул қилиниб, тадбиркорликни ривожлантиришга шарт-шароитлар яратиб берилмоқда. Хусусан, Президентимизнинг 1998 йил 9 апрел-

⁶ Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инкирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. Т.: Ўзбекистон, 2009. -46 б.

да «Хусусий тадбиркорлик, кичик бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1987-сонли Фармонлари, 2005 йил 14 июндаги «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 3619-сонли Фармонлари, 2005 йил 20 июндаги «Микрофирма ва кичик корхоналарни ривожлантиришни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги 3620-сонли ва 2005 йил 15 июндаги «Тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш ва уни ноқонуний талаб этганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида»ги 100-сонли қарорлари қабул қилинганлиги бунинг ёрқин мисолидир.

Давлатнинг иқтисодий салоҳияти ўсиш кўрсаткичларининг ижобийлиги иқтисодиёт тармоқларидаги кадрлар ва иқтисодий таълим ислохотларини қай даражада тараккий этишига бевосита боғлиқ. Шунингдек, кадрлар сиёсати иқтисодий ривожланиш даражаларини прогнозлаш ва яхшилашда муҳим омил ҳисобланади.

Шу нуқтаи назардан «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг аҳамияти бекиёсдир. Юқори малакали тадбиркорларни шакллантиришнинг асосий воситаси сифатида таълим-тарбия тизими самарадорлигини ошириш, шахснинг интеллектуал ва маънавий-ахлоқий, касбий тарбиясини шакллантиришни кўрсатиш мумкин. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва Таълим тўғрисидаги Қонунда белгиланган талаблардан келиб чиқиб, рақобатбардош малакали кадрларни тайёрлаш вазифасини тўла амалга ошириш учун олий таълим муассасаларида қўлланиб келинаётган анъанавий ўқитиш усуллари билан бирга ўқитишнинг янги самарали усулларини, мустақил ва ижодий фикрни ривожлантирувчи усулларни ўқув жараёнига кенг тадбиқ қилиш лозим.

Бугунги кунда касбий тайёргарлик жараёнида талабаларни касбий муаммоларни ҳал этишга, масаланинг ечимини мустақил топишга ўргатиш долзарб масала сифатида майдонга чиқмоқда. Чунки, бугунги кунда фан-техника таракқиёти жадал суръатлар билан ривожланиб борар экан, мавжуд билимларимиз тез-тез янгиланиб боради. Бу ҳолат биздан нафақат талабаларни фундамен-тал билимлар билан қуроллантиришни, балки уларда фикрлаш рефлексларини ривожлантиришни ва эгилувчан ақлни шаклланти-

ришни ҳам талаб этади. Муаммоли таълим тизими айнан ана шу мақсадга эришиш воситаси сифатида қабул қилиниши мумкин.

Муаммоли таълим дейилганда, ўқитувчи раҳбарлигида муаммоли вазият вужудга келтирилиб, мазкур муаммо талабаларнинг фаол мустақил фаолияти натижасида билим, кўникма ва малакаларни ижодий ўзлаштириш ва ақлий фаолиятни ривожлантиришга имкон берадиган таълим жараёнини ташкил этиш назарда тутилади. Муаммоли таълим мураккаблигига кўра турли даражада ташкил этилиши мумкин. Бу талабаларнинг тайёргарлик даражасига, билим даражасига ва фикрлаш қобилиятининг ривожланганлик даражасига боғлиқ ҳолда танланади.

Муаммоли таълимнинг ўрганиш даражаси – ўқитувчи муаммоли вазиятни яратади ва унинг ечимини топиш йўлларини талабаларга намуна сифатида кўрсатади. Бу ҳолда талабалар муаммони ечиш усулини кузатадилар ва пассив ҳолатда бўладилар. Улар муаммони ечиш малакаси билан танишадилар.

Муаммоли таълимнинг ҳамкорлик даражаси – ўқитувчи томонидан муаммо вужудга келтирилади ва талабалар билан ҳамкорликда ечимлар топилади. Муаммоли таълимнинг мустақил даражаси – ўқитувчи томонидан муаммоли вазият ташкил этилади ва муаммо ўртага ташланади. Талабалар томонидан мустақил равишда ечим топилади. Бунда талабалар фаол ишти-рок этадилар ва уларда мустақил фикрлаш рефлекси ривожланади.

Муаммоли таълимнинг ижодий даражаси - муаммоли вазиятни ҳам муаммонинг ечимини ҳам талабалар ўзлари ташкил этилишини шакллантирадилар. Улар мавзудаги мавжуд муаммони кўра олишга ва унинг ечимини мустақил равишда топа олишга ўрганадилар. Бу муаммоли таълимнинг энг юкори даражаси ҳисобланади. Чунки, талабалар ижодий фикрлашга ўрганадилар. Бу ҳолда ўқувчилар ўта фаол ҳолатда бўладилар. Ўқитувчи эса қузатувчи ва баъзан йўналтирувчи сифатида майдонга чиқади.

Муаммоли таълимнинг муваффақияти қуйидаги омилларга боғлиқ:

1. Ўқув материални муаммолаштириш;
2. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш;
3. Таълим жараёнини ўйин, меҳнат фаолияти билан уйғунлаштириш;

4. Ўқитувчи томонидан муаммоли методлардан ўз ўрнида ва самарали фойдаланиш кўникмасига эга бўлиш;

5. Муаммоли вазиятни ҳал этиш юзасидан муаммоли саволлар занжирини тузиш ва мантикий кетма-кетликда талабаларга баён этиш.

Муаммоли таълимнинг энг кичик элементи бўлиб муаммоли вазиятлар ҳисобланади.

Муаммоли вазият муайян педагогик воситаларда мақсадга мувофиқ ташкил этиладиган ўзига хос ўқитиш шароитида юзага келади ҳамда ўрганилган мавзулар хусусиятларидан келиб чикиб, бундай вазиятларни яратишнинг махсус усулларини ишлаб чиқиш зарур. Ўқитишда муаммоли вазият шунчаки «фикр йўлидаги кутилмаган тўсиқ» билан боғланган ақлий машаққат ҳолати эмас, балки у билиш мақсадлари махсус тақозо қилган ақлий таранглик ҳолатидир. Бундай вазият негизида аввал ўзлаштирилган билим излари ва янги юзага келган вазифани ҳал қилиш учун ақлий ва амалий ҳаракат усуллари ётади. Бунда ҳар қандай машаққат муаммоли вазият билан боғлиқ бўлмаслиги, яъни янги билимлар аввалги билимлар билан боғланмаса, ақлий машаққат муаммоли бўлмайди. Муаммоли вазият ҳар қандай фикрлаш машаққатларидан фарқ қилиб, унда талаба машаққат талаб қилган тушунча ёки фактнинг унга аввал ва айна вақтда маълум бўлган вазифа, масала бўйича ички, яширин алоқаларини англаб етади.

Муаммоли вазиятларни яратиш орқали бўлажак тадбиркорларда касбий муаммоларни ечимини топиш малакаларини шакллантириш имкони вужудга келади. Ҳар бир ўқитувчи муаммоли вазиятларни мақсадли яратиш малакасига эга бўлиши ва ана шу вазиятлар асосида ўқув жараёнини ташкил этишга интилиши лозим. Ана шундай ёндашув асосида ўқув жараёнини ташкил этиш таълим самарадорлигини оширишга ва малакали тадбиркорларни етиштиришга асос бўлади.